وڇوڙو

ائين پيو لڳي، ڄڻ سنسان رات ۾، ڪنهن سازن ريءَ ڪوٺيءَ منجهه، راڳ، سُر، لئه تال سڀ بند پيا آهن. ڪوٺيءَ جون فقط ڪي ڪڙڪيون ئي کليل آهن، جن مان ڇٽڪي پيئي چمڪندڙ چانڊنيءَ جي ڌارا. ڪڏهن ڪڙين ۾ سان سان ڪندا ڪي اوساڻ، ڪي سُرتون اڀرڪيون ڪائي رهيا آهن، ۽ اگربتين جي دونهين ۾ چانڊنيءَ جي نورن منجهه هر هر اڀري ٿي تنهنجي صورت — هڪ سپنمئي ناريءَ جو آڪار!

من پڇي ٿو، جڏهن وسارڻ سان به وساري نٿو سگهجي، تنهنجي ياد اچي ئي ڇو ٿي؟ مگر ان ياد کان سواءِ تنهنجو رهجي ئي ڇا ويو آهي مون وٽ؟

اسپتال جو هي ڪمرو... فنائيل جي باس......
الاجي ڇا ڪجهه، ڏوهي ويو آهي. لڳي ٿو تو لاءِ ڪائي شڪايت ئي نه رهي آهي. تنهنجو روپ لڳي پيو، هڪ ديويءَ جو روپ. پر سال اڳ واري وواه منڊپ مان آيل شانت مورتيءَ جو روپ. ڪاش! تون ان ڏينهن ان طرح شانت نه رهين ها. چئي ڏين ها، ”مونکي ناهي منظور هيءَ شادي“ ۽ ان رات ئي ٽوڙي ڇڏين

ها هي ٻڌڻ، جو ڏاڍي جوٽي لاءِ ٻڌڻ هو اڃا. مگر ان ٻڌڻ جڏهن ناٽي جو روپ ورتو، تڏهن ته ان کي ٽوڙي ٿو وجهن ها.

اڄ پورا ٻه سال گذري چڪا آهن. ٽهڪجي ۽ مهڪجي وچ ڪوئي ٻڌڻ نه رهيو آهي. ٽهڪجي اُمڙ ۽ مهڪجي اُمڙ، جن گڏجي ٻڌو هو هن ٻڌڻ کي، اهي ٻئي نه رهيون آهن هن دنيا ۾. پوءِ به دنيا مون کي ٽهڪجو پٽي ۽ لوکي مهڪجي پٽڻي ڪري سمجهندي آهي ۽ انهن ٿي جاري آهي زندگيءَ جي هيءَ ٽنواي! مگر ان ٽنوايءَ جو آنت جيترو ويجهو پوندو پيو وڃي، اوترو ئي لوسان ملڻ لاءِ، هيءَ من وڃي پيو وڌڻ. اهو ڪٿي نٿو ٿيندو ۽ انهيءَ اڀ ڇنڊيءَ کي مٽائڻ لاءِ ٿي ته قلقليءَ ڙي چڙهي لوسان ملڻ لاءِ نڪري پيو هوس، مگر پهچائي آيس، ٿڌگ جو هڏو.

ٿڌگ جو هڏو ته ڪلهه پڳر آهي، پر اڄ جڏهن مهڪجي گهر مان هلي وڃيءَ، تڏهن جاڻين ٿي ته ڇا ڪجهه پڳو هو؟ ان ڏينهن جيئن ڇت جي مڪيه ڪام ٽٽڻ سان سڄو گهر ٽٽي پوندو آهي، تيئن ٽٽي پيا هئا مهڪجا سڀ رشتا ۽ دل جي دنيا ٽٽي پئي هڪ اُجڙيل بستي.

جاڻان ٿو، تون ڪمهڪجي به رواجي ۾ رواجي دک ئي وجهلي هوندي آهين. اهڙي پيار جي پالنا ملي ٿو، جو پين جون پيڙائون لوڪي پمهڪجون پيڙائون

محسوس ٿينديون آهن. پر منهنجون پيڙائون......

وساري ڇڏ سڀ ڪجهه. ڏورائن جون گهڙيون ٿي ڪٽي رهيون آهن. زخم ۾ زهر چڙهي چڪو آهي. سياڻي صبح جو سٽر ٽائين ٽنگ وڍي ڇڏيندا. ويڄ ته اڄ ڪهندي هئين، پر الاجي ڇو نه وياڻون. ڀلا ٻين کي منهنجي زندگيءَ جي ڪهڙي پرواهه، جڏهن مونکي پنهنجي زندگيءَ جي پرواهه نه رهي آهي. لڳي ٿو زخم جو زهر رڳو ٽنگ ۾ ئي نه، پر سڄي بدن جي نسن ۾ سرڪا پائيندو چڙهندو ٿو وڃي. سياڻي ٽائين ڇا ٿيندو، ڇا نه ٿيندو ڪير ڄاڻي؟ شايد سڀ ڪجهه، آڳڻيءَ ۾ سماڻا ئي وڃي...

هيءَ اڪيلي دل ڪٽي وڌيڪ جيئڻ جي اڃا به ته ڪانه رهي آهي. پر پوءِ به هڪ نديڙو دک، من کي اچو ستائي - تنهنجي ٻانهن جا سهڙا چمڪندڙ چوڙا ۽ ڪنن جون واليون - تنهجو ڇا ٿيندو؟ اهي چيزون تنهنجي سوڳ ۾ مونکي هيڏ ٿي پياريون لڳنديون آهن. ڪڏهن انهن کي ڏسڻ جو موهه ٿي مونکي تنهنجي پيڪيءَ گهٽيءَ جي موڙ وٽ گهلي ايندو هو. ٿون ته مونکي ڏسندي به نه ڏسندي هئينءَ. ٻن دلين جي وچ ۾ ٻيل دوري جسمن جي پر ۾ لنگهندي به ڪڏهن دور نه ٿي سگهي ۽ سياڻي ته پنهنجي ويندي عجيب دوري. شايد پوءِ اها دوري ئي نه رهي. جيڪي ڪجهه اڄ تائين معاف نه ڪري سگهينءَ،

معاف ڪري ٿي ڇڏينديونءَ. مرد آتما کي سيڪجهه، معاف ڪري ڇڏڻ اسانجيءَ سماج جي جهوني رسم جا آهي.

مگر جهونين ريتن ۽ رسمن تي هلڻ واري ناري نه ٽون نه آهين. ياد اچن پيا اهي ڏينهن، جڏهن اما ٽوکي جهٽڪي ڇوندي هئي، ”نهر، ساهيڙيون رکن، ڪاليج پڙهن، پراون مردن سان کلي ڳالهائين، ڪٿان جي آهي اها ريت!“

مون به خاموش رهي جڻ اما جي خيالن جي پٺڀرائي ڪئي ڪئي ۽ ٽو ڪڏهن هيئن ڪري ڇيو هو، ”مون نٿي ڀانيو ته وڻن گهرن ۾ زندگيءَ ڪــي ٻانهن گهٽيو ويندو آهي.“

خبر ناهي، زندگي مائٽن جي ڪيڏي چاه هئي ٽو وٽن اما نه ٽوکي پابندي ڪٽب وانگر ڪوڙا ۽ زاور ٿي ٿي مائٽن چاهيا، پر ٽون نه ڪڏهن اپيءَ دنيا جي رهواسڻ نڪتينءَ. ڪوڙن مٽين جـو نه ٽنهنجي واسط تي ڪڏهن ذڪر ئـي نه آيو. ٽنهنجي هرڪا ڳالهه جهونين ريتن رسمن جي خلاف هئي ۽ مان هوس جنهن ڪڏهن ريتن رسمن کي اورانگهڻ جي سگهيا ئـي نه پاتي هئي. اسانجي پالنا الڳ هئي، انڪري ويچار الڳ هئا ۽ الڳ ٿي ويئون زندگيءَ جون راهون. ٽوءِ به اهي ئي ڏينهن ٻهر مون وٽان پيا گـذرن، جيڪي ٽو وٽان پيا گذرن.

کڏهن ٻه ڪيترا اچي پــرڏائيندا آهن تنهنجون وارثائون - تو بي. ٽي. پاس ڪري ورتي. هڪ اسڪول جي هيڊ مسٽريس آهين. تـو هت سنڌين جو جلسو ڪيو، همت وڌائيون ڏنءِ. هڪ ماسات کان شراب ڇڏائي ڇڏيئہ، سهڻي ڇوڙيءَ واري سوٽ ڪـــي سانوري پنديءَ جو سنمان ڪرڻ سيکاري ڇـڏيئہ. اَما ته توکي سڏيو هو گهر جي عزت مٽيءَ ۾ ملائيندڙ ندهن! مون ته سندس سر ۾ سر ملايـو هو. ليڪن هن وڃـل جڏهن تولاءِ من ۾ ڪا بہ ڪٽ نہ رهي آهي، تڏهن تون لڳين پيئي اچتو ڪمال، چمڪندڙ هيرو. مگر هيري جي چمڪ نہ دنيا لاءِ ئي آهي. شيشو، جڏهن ڪيس پـــاڻ جهڙو سمجهڻ جي ڀـل ڪئي، انکي نہ هوُ چيري ٽـپ رهيو. ڪير ڄاڻي ڪيترا چيـر آهن هن دل جي شيشي ۾. ۽ هاڻي ڏو سمجهان تـہ ڪيئن پڇي ٽڪرا ٿيو هوندو تنهنجي من جو ماڻڪ، جڏهن مان توتي همت هلائڻ کان بہ نہ گهٽس. ان وقت تنهنجين اکين ۾ مشعالون ٻريءَ پيئون. تون ڪـــڙي ٿي بيٺينءَ. ناريءَ جي سرـڪـر ۾ اڀڏي ڪنوارتا ڪٿي لڪل رهندي آهي، سا نہ موٽـکي اڄ تائين بہ خبر نہ پئجي سگهي آهي. پر ان ڪنور روپ کي ڏٺو اٿي ڄاڻان ٿو، جو ناريءَ جي ڪن نازڪ جذبن کي ڏڪ هڻڻ سان سندس مک تي نمايان ٿي پوندي آهي. تون در کولي هلي ويئينءَ. اسٽريءَ ۽ اڀڏو ساهس!

اُلٽا ڪٽي جيون ۾ گهڙيا سين ۽ اُلٽا ڪم ٿيڻ ٿي
ڏنوسين، جيوت لٽي چڪي هئي، ۽ جڏهن جيوت کي
وري جوڙڻ لاءِ مون وقت سمجهه ۾ آئي تڏهن تون
گهڻو اڳتي نڪري چڪي هئينءَ. اڳتي ته گهڻو اڳـــ،
۾ لڳي هئينءَ، مگر مون کي مڃائي نه سگهيو هوس.
بي. ٽي. جي امتحان تو مٿان هڪ مهر هڻي ڇڏي
۽ مان پيءُ جو دڪان هلائيندي، خبر ناهي ته گهڻا
امتحان ڏيڻي چڪو آهيان، هن سال ۾.

ڪئين ڇوڪريون منهنجي دڪان تان پيئون وٺي
وينديون آهن، پر ڪڏهن به منهنجي آتما اچا نظر نه
آئي آهي. ڪاش! تون پڻ ڪڏهن منهنجي دڪان
تي اچين ها. هڪ پين خريد ڪرين ها. ۽ ان سان
پيپر لکندي، امتحان پاس ڪرين ها... ليڪن پوءِ به
ڇا ٿئي ها؟ اهو ته ٿئي ها، جيڪو ڪجهه ٿي
گذريو آهي. ڇو ته اهڙي ٻُوجهه ته ڪڏهن مونکي ڏني
ٿي ڪين هئي ته شادي خود منزل ناهي، پر زندگيءَ
جي سفر جي هڪ وڏي چاڙهي آهي. تون شاديءَ
کان پوءِ به وڪاس جون راهون جهاڳيندي رهينءَ ۽
مان ٽوڪي پاڻي تڙپي ٿي ويس. ڀلا تو جهڙي استري
پائڻ ڪانپوءِ، اُلٽي رهي ٿي ڪهڙي ٿي سگهي،
جو انسان اڳتي ۽ اڳتي وڌڻ جي ڪوشش ڪري!
ليڪن اها به هڪ غلطي هئي. تو هڪ ڏينهن پاڙي
جي سکين کي ڪٺو ڪري ڪين راڄا جدڪ جي آڪاٽي

ويٺي ٻڌائي ته ڪيتن سڀ سک سموٽي هوندي ۽
هن راجا هڪ ٻيو ٻاهه ۾ رکي ڇڏيو هو. مون ان
راڻ توکي چيو، "راجا جنڪ کي شايد تو جهڙي
سمپورڻ استري نه ملي هوندي، جيڪا سٽن ٻيڙهين
جي ٽارڻ جو ٻار کڻي ويٺي هجي." ۽ کلندي
کلندي منهنجو دم ڇڙهي آيو. مگر تون ان ويل
ڪليو ڪين. ڇو کلين نه ڇو؟ سمپورڻ نه تون هئينءَ
توکي نه ڪڏهن سمپورڻ پرش جي ٿي نه ٻياس
هئي، ليڪن اسانجيءَ سماج ۾ نه مشڪل ڪو ان
طرح سوچيندو آهي. اڪثر انهن ٿي سوچيو ويندو
آهي ته هرڪا استري کهڙي به پرش جي لائق
آهي. تون جڏهن وقت کلئي ڇوت لي منهنجي ماساڻ
سان ملڪي ڳالهين لي اچڻ پئي ڪندي هئينءَ ان
ويل مان چپ چاپ ۾ هيٺ هليو ويندو هوس. شايد
اهڙيءَ ئي ڪڏهن ڇوت اچي روڪي وڌي هوندي
تنهنجي ڪل ۽ ان مهل توکي ياد اچي ويئي ڪاليداس
جي جيون ڪهاڻي، جنهنکي سنڌس پتنيءَ سنڌس
مورکتا ياد ڏياري هڪ گهري چوٽ هڻئين هئي. ان
مهل، نيڪ ان مهل، هڪ احساس، ٻاٽڪي گهٽ
سمجهڻ جو احساس، منهنجي جيءَ کي پڪڙي ويو.
ڪاش! تون ان ويل منهنجي ان احساس کي
سمجهي سگهين ها. مگر انهن نه ٿي سگهيو. ۽ مونکي
ڏڪارڻ شروع ڪيو. ٻاڻکي گهٽ سمجهڻ جو احساس

مونکي ڪڏهن ڪاهيءَ ۾ ڪيرائڻ لڳو. مان ٿوڪي ٻيٺي زور سان ڏڪارڻ لڳس ۽ انهن وڏي وڏي هٽي ۾ ٿي منهنجي منهنجي وچ جي ڪاهي.

رات گهڻي گذري چڪي آهي. سڄي اسپتال ۾ سناٽو ڇانئجي ويو آهي. سڀ ٻيئون وسامي ويئون آهن ۽ اڄهامي ويو آهي اميد جو ڏيئو.

الوداع راڻي! جيئن ٻيون رسمون ٿوڙي سگهي آهين، ٺيئن سڀان ڪان پوءِ وڌوا - وڌس اڳوڻ جي رسم به ٽوڙي ئي رهج.

هڪ ڳالهه. ڪيئن لکان؟ لکندي من کي مرواٽو ٿو اچي. ٻر مؤنث جي سڄا ٿي سٺل انسان آهي. وصيعت نه ڪري نه ڪيم ڪندو. تون پاڻ جهڙو لائق ٻه-رش پائين ته شادي ڪري ڇڏج. منهنجون دعائون، جنجي ٿوڪي گهرج هجي يا نه به هجي، اتو ڇوئي سگهان، پوءِ به اهي سات ڏيندوين توکي.

خط پورو ڪرڻ لي اچا به دل نٿي ٿئي. ياد اچي ٿي هڪ ڏينهن جي وارتا. تو پنهنجي هڪ سکيءَ کي ميگهه دوت پڙهي ٻڌايو. منهنجو ڌيان هو تنهنجي سکيءَ ۾. تو پڇو ساه کڻي چيو، ”’يڪشڻيءَ‘ جي چوڌار وارين استرين ته اڄ به گهڻيئي ملنديون ۾ ’يڪش‘ جهڙي دل رکندڙ پرش اڄ ڪٿي ٿا ملن؟“

ليڪن اڄ سالن جي وڇوڙي کانپوءِ، جيڪو

روح هن بدن مان پرواز ڪرڻ وارو آهي، ڄاڻين ٿي،
ان وقت ڪهڙي دل سر جهيل آهي......
شايد وڇوڙو ٿي سر جهندو آهي ”ڪشش“ واري دل.
لکڻ ته رکجي ٿي نٿو. ماضيءَ جا ڪئين ورق
پيا اکين اڳيان ڦرن، پر هٿن مان طاقت موڪلائي وئي
آهي. پڇاڙيءَ جا اکر ته ڏنگا ڦڏا ٿي پيا آهن.
تنهنجو... پوءِ چاهي تون ان کي پنهنجو سمجهين
چاهي نه - پرڪاش. (١٩٦٠)